

Касілов І. І.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства
ОКВНЗ «Інститут підприємництва «Стратегія»*

Kasilov I. I.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer of Enterprise Economy and Marketing Department
Institute for entrepreneurship «Strategy»*

ОБҐРУНТУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ РІШЕНЬ ЩОДО УПРАВЛІННЯ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯМ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ГІРНИЧОДОБУВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

SUBSTANTIATION OF ECONOMIC DECISIONS ON RESOURCE SAVING MANAGEMENT AT THE ENTERPRISES OF THE MINING INDUSTRY

Анотація. Роботу присвячено дослідженню процесу обґрунтування господарських рішень щодо управління ресурсозбереженням на підприємствах гірничодобувної промисловості. Доведено, що запровадження ресурсозбереження на підприємствах гірничодобувної промисловості України потребує значної уваги. Розглянуто підходи до визначення сутності поняття «ресурсозбереження». Виявлено основні напрямки управління ресурсозбереженням на гірничодобувних підприємствах. Досліджено процес обґрунтування рішень щодо управління ресурсозбереженням. Розглянуто види ефективності та критерії обґрунтування господарських рішень, що їм відповідають.

Ключові слова: управління, ресурсозбереження, господарські рішення, ефективність, критерій.

Вступ та постановка проблеми. Гірничодобувна галузь відіграє значну роль у національному господарстві України, володіючи значним експортним потенціалом. Однак його реалізація багато в чому залежить від того, наскільки ефективно та раціонально використовуються ресурси цієї галузі, які здатні забезпечити зниження собівартості продукції, зростання прибутку та забезпечення стійкого розвитку гірничодобувної галузі. Для цього необхідно постійно впроваджувати у життя комплекс ресурсозберігаючих заходів, у тому числі екологічного та економічного характеру. Однак управлінські рішення щодо вибору та реалізації ресурсозберігаючих заходів мають бути зваженими та потребують ретельного обґрунтування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність поняття «ресурсозбереження», а також методичні та практичні аспекти управління ним досліджується багатьма науковцями, серед яких А. Амоша, С. Аптекарь, М. Іванов, А. Бреславцев, Л. Хижняк, Д. Липницький, О. Апаршина, С. Скоков, Р. Балашова, С. Дорогунцов, Ю. Пітюренко, Я. Олійник, С. Мочерний, Б. Райберг, Л. Лозовський, Е. Стародубцева, В. Іфтемічук, В. Григор'єв, М. Маниліч, Г. Шутак, І. Сотник, Ю. Мазін та ін. Однак специфіка обґрунтування господарських рішень у сфері управління ресурсозбереженням досліджена не повною мірою.

Метою даної роботи є дослідження процесу обґрунтування господарських рішень щодо управління ресурсозбереженням з урахуванням специфіки функціонування підприємств гірничодобувної промисловості України.

Результати дослідження. Останніми роками все зростаючу увагу науковців привертають питання у сфері ресурсозбереження, що є закономірним, зважаючи на ту вагому роль, яку відіграє ресурсозбереження у вирішенні завдань підвищення ефективності функціонування підприємств, що постійно постають перед ними. При цьому багато уваги приділяється дослідженню сутності самого поняття «ресурсозбереження». Наведемо кілька його визначень.

Одним із підходів до визначення сутності ресурсозбереження є його трактування як особливого методу господарювання. Такого підходу дотримуються А. Амоша та С. Аптекарь [1], які вважають, що даний метод охоплює комплекс технічних, економічних, організаційних заходів, спрямований на раціональне використання ресурсів. М. Іванов, А. Бреславцев, Л. Хижняк та Д. Липницький [2], даючи дуже схоже визначення, акцентують увагу на тому, що завдяки ресурсозбереженню має забезпечуватись також зростаючі потреби у ресурсах за рахунок економії.

Як особливий вид діяльності (організаційної, технічної, економічної, наукової, інформаційної тощо) розглядають ресурсозбереження О. Апаршина [3, с. 158], С. Скоков [4], які стверджують, що така діяльність повинна спрямовуватись на забезпечення економії і раціонального використання усіх видів ресурсів з найменшим впливом на людину шляхом застосування досягнень новітньої техніки і технології.

Р. Балашова [5] трактує ресурсозбереження як процес підвищення ефективності використання ресурсів на підприємствах усіх типів і форм власності; виявляється у зниженні витрат живої та матеріалізованої праці на виробництво одиниці споживчої вартості продукції з урахуванням усіх видів фінансових надходжень.

Розповсюдженою є думка науковців щодо того, що ресурсозбереження є одним з напрямів використання виробничих ресурсів та підвищення ефективності виробництва. Такої думки дотримуються С. Дорогунцов, Ю. Пітюренко, Я. Олійник [6], С. Мочерний [7], Б. Райберг, Л. Лозовський, Е. Стародубцева [8]. При цьому С. Дорогунцов, Ю. Пітюренко, Я. Олійник стверджують, що ресурсозбереження забезпечує економію природних ресурсів та зростання виробництва продукції при тій самій кількості використаної речовини, палива, основних і допоміжних матеріалів [6]. Б. Райберг,

Л. Лозовський, Е. Стародубцева вважають, що основними напрямками ресурсозбереження є впровадження ресурсозберігаючої техніки і технології, які дозволяють знизити матеріаломісткість [8]. На думку С. Мочерного, досягається ресурсозбереження за рахунок комплексу науково-технічних, організаційних, економічних заходів, спрямованих на найбільш раціональне, економічне використання всіх видів ресурсів, енергії за рахунок їх економного використання [7].

Як певний комплекс, або систему заходів різного характеру, розглядають ресурсозбереження В. Іфтемичук, В. Григор'єв, М. Маниліч, Г. Шутак [9], які також мету ресурсозбереження вбачають у раціональному і ефективному використанні всіх видів ресурсів, їх скороченні на одиницю корисного ефекту.

Усі наведені визначення мають право на існування, адже доповнюють одне одного, розкриваючи окремі аспекти поняття «ресурсозбереження». Одним із найбільш повних, на нашу думку, є визначення, запропоноване такими науковцями, як І. Сотник, Ю. Мазін [10], – організаційна, економічна, технічна, наукова, практична інформаційна діяльність, методи, процеси, комплекс організаційно-технічних заходів, що супроводжують усі стадії життєвого циклу об'єктів і спрямовані на забезпечення мінімальної витрати речовини та енергії на цих стадіях у розрахунку на одиницю кінцевого продукту, виходячи з існуючого рівня

розвитку техніки та технології та найменшим впливом на людину та природні системи. Саме це визначення доцільно застосовувати щодо ресурсозбереження як у промисловості в цілому, так і в окремих її галузях.

На сучасному етапі функціонування підприємств гірничодобувної промисловості України ресурсозбереження стає пріоритетною функцією екологічного управління та одночасно механізмом розвитку еколого-економічного потенціалу, маючи при цьому два напрями: економічний і екологічний.

Дослідження показали, що економічний напрям характеризується зменшенням ресурсомісткості економіки та скороченням питомої ваги продукції і інвестицій у галузі національного господарства, що мають експлуатуючий природу характер. Екологічний напрям ресурсозбереження передбачає не лише економну експлуатацію природних ресурсів, але й збереження здоров'я людей. Реалізація на практиці перерахованих напрямків у контексті екологізації економіки, заснованих на принципах сталого розвитку, можлива лише за умови створення ефективних систем управління природно-ресурсним потенціалом гірничодобувного підприємства.

Для досягнення ефекту рішення щодо управління ресурсозбереженням мають забезпечувати виконання двох завдань, які повинні вирішуватися одночасно в комбінації і забезпечувати цілеспрямовані та ефективні результати:

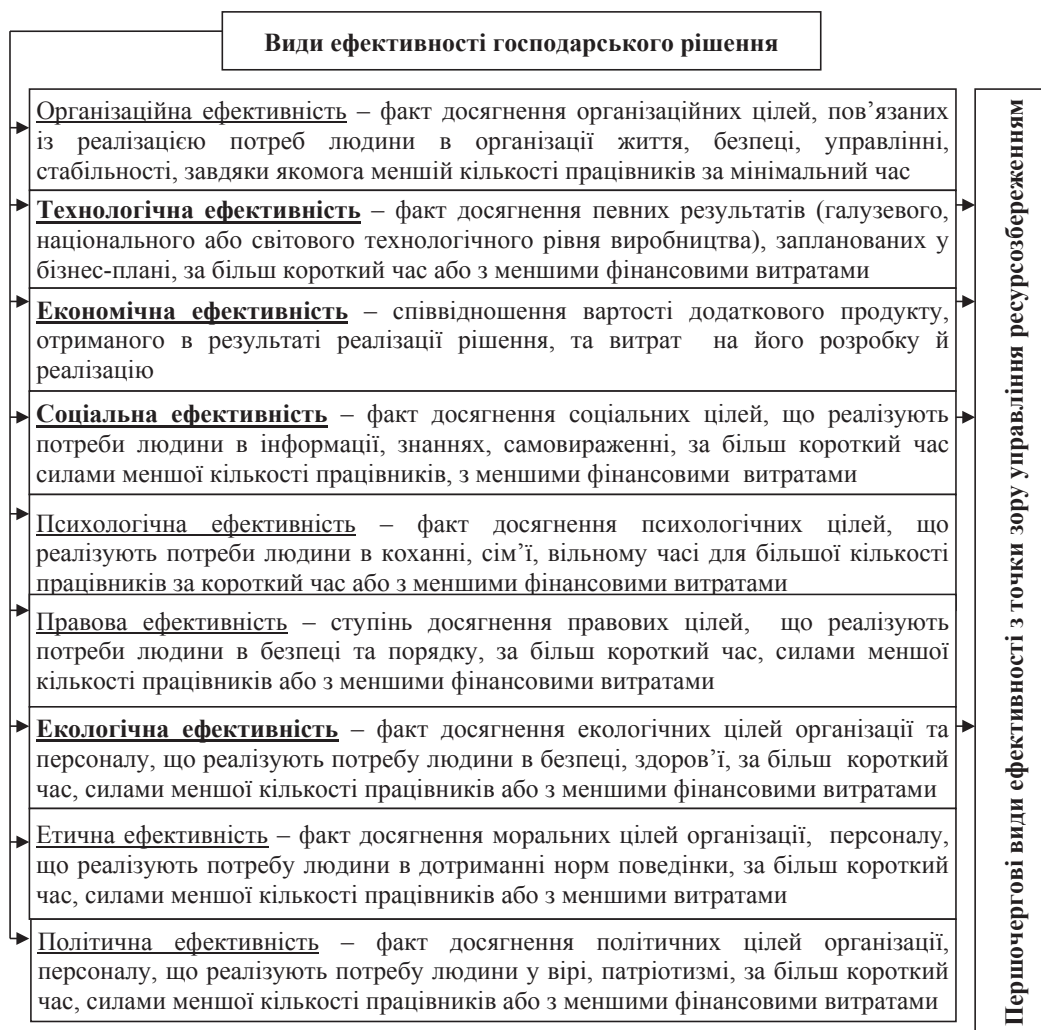

Рис. 1. Види ефективності господарських рішень

Джерело: побудовано на основі [11]

- збереження і поліпшення природно-ресурсного потенціалу підприємства, а також підвищення його стійкості до антропогенного впливу;

- раціональне регулювання режимів видобування природних ресурсів та режимів поводження з відходами (їх відведення, зберігання, оброблення, утилізація).

Основні шляхи ресурсозбереження показують, що в основу роботи сучасного гірничодобувного підприємства має бути покладено максимальне збереження ресурсів на всіх стадіях виробництва і використання (від розвідки ресурсу, проектування). Досягнення цілей ресурсозбереження повинно забезпечуватися системою ресурсозберігаючих заходів.

Слід урахувати, що на мікрорівні управління ресурсозбереженням повинно входити в загальну систему управління промисловим підприємством. Основою управлінської діяльності з ресурсозбереження в умовах підприємства є норми і нормативи витрат матеріальних ресурсів, кількість і структура ресурсів, а також їх якісні характеристики, кількість і характеристика відходів. У цьому плані управління ресурсозбереженням включає формування ресурсів (придбання, зберігання, відпуск), використання ресурсів в основному, забезпечує обслуговуюче виробництво, утилізацію і вторинну переробку відходів.

Процес обґрунтування рішень щодо ресурсозбереження має включати:

- установа цільових орієнтирів і обмежень із забезпеченням процедури контролю їх досягнення;

- проведення на постійній основі збору, аналізу та узагальнення інформації про всі наявні природні ресурси, визначення масштабів використання природних ресурсів;

- розробка сценаріїв використання природних ресурсів підприємством і вибір оптимального варіанту ресурсозбереження;

- розробка та деталізація плану здійснення обраного варіанту ресурсозбереження.

Слід відзначити, що в промисловості, особливо гірничодобувній, назріла необхідність переходу до принципово нової форми зв'язку між виробництвом і навколишнім середовищем, якою є замкнена (безвідходна) система виробництва.

Аналіз показує, що створення безвідходного виробництва в рамках окремо взятого підприємства теоретично є можливим. Але на практиці безвідходність виробництва може бути здійснена тільки для комплексу підприємств із різноманітними технологіями, збалансованими таким чином, щоб відходи одного підприємства могли б використовуватися як сировина для іншого з утворенням загального замкнутого циклу. Це положення стає основоположним принципом «безвідходності». Тобто досягти безвідходного виробництва можна лише завдяки міжгалузевому кооперуванню, для реалізації ідеї якого актуальним є проведення в активної інноваційної диверсифікаційної політики як по окремих гірничодобувних підприємствах, так і в галузі в цілому.

Комплексне використання мінеральних ресурсів за всіма його напрямками є основним універсальним принципом безвідходного виробництва, реалізація якого на практиці стає все більш актуальною.

Концептуальний підхід до комплексного використання мінеральних ресурсів передбачає відмову від

бездумного ресурсовитрачання і широке застосування ресурсозберігаючих технологій, забезпечення скорочення споживання всіх економічних ресурсів на одиницю продукції по всьому технологічному ланцюгу, починаючи від геологорозвідки і закінчуючи отриманням кінцевої продукції мінерально-сировинного комплексу.

При цьому в основу комплексного використання сировини закладаються насамперед економічні та екологічні інтереси – прагнення виробляти максимально конкурентоспроможну продукцію з більш високою споживчою вартістю при найменших витратах ресурсів і мінімальному негативному впливі на природне середовище.

Необхідно також забезпечити пристосування організаційних структур управління гірничодобувними підприємствами до ринкових умов господарювання на основі конвергенції ієрархічного і адаптивного типу структур.

Ґрунтуючись на принципі еколого-системного підходу, ресурсозбереження має формуватися на підприємствах у вигляді організаційно-економічної системи, процес функціонування якої включає:

- вибір шляху безпосередньої діяльності з ресурсозбереження та організацію останньої;

- організацію управління діяльності з ресурсозбереження;

- формування господарського механізму.

При цьому господарські рішення щодо управління ресурсозбереженням повинні бути ефективними. Варто погодитись з авторами роботи [11, с. 68] щодо того, якими видами ефективності характеризуються господарські рішення (рис. 1).

Однак при обґрунтуванні господарських рішень щодо управління ресурсозбереженням слід урахувати в першу чергу технологічну, економічну, соціальну та екологічну ефективність. Це обумовлено тим, що загальна стратегія ресурсозбереження повинна ґрунтуватися на постулаті концепції сталого розвитку про те, що процес ресурсозбереження за своїм змістом має еколого-економічну природу інноваційного типу, який зміщує пріоритети екологічної та економічної політики на збільшення екологічної безпеки та зниження, зрештою, економічних витрат. Відповідно, першочерговим є застосування в ході обґрунтування господарських рішень щодо управління ресурсозбереженням технологічних, техніко-економічних, соціальних та екологічних критеріїв.

Саме цими критеріями має керуватися управлінець, приймаючи рішення щодо ресурсозбереження.

Висновки. Таким чином, ресурсозбереження є запорукою ефективного використання ресурсного потенціалу підприємств гірничодобувної промисловості. Саме тому необхідно приділяти значну увагу управлінню ресурсозбереженням, що потребує ретельної підготовки та обґрунтування господарських рішень у цій сфері. У ході дослідження виявлено, що основними критеріями, які повинні використовувати гірничодобувні підприємства у процесі обґрунтування господарських рішень щодо управління ресурсозбереженням, є технологічні, техніко-економічні, екологічні та соціальні. Обґрунтоване прийняття рішень дозволить підвищити їх якість та ефективність, забезпечуючи високий рівень ресурсозбереження.

Список використаних джерел

1. Экономические проблемы черной металлургии Украины / С.С. Аптекарь [и др.] ; общ. ред. С.С. Аптекарь, А.И. Амоша ; Донецкий гос. ун-т экономики и торговли им. М. Туган-Барановского, НАН Украины, Институт экономики промышленности. – Д. : ДонГУЭТ, 2005. – 384 с.
2. Иванов Н.И. Ресурсосбережение промышленных предприятий / Н.И. Иванов, А.В. Бреславцев, Л.Г. Хижняк ; под. ред. Н.И. Иванова ; НАН Украины, Институт экон. и пром-сти. – Д. : ИЭН, 1999. – 355 с.

3. Апаршина О.І. Методологічні підходи до трактування поняття «ресурсозбереження» / О.І. Апаршина // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : збірник наукових праць ПДТУ : у 3-х т. – Маріуполь, 2011. – Т. 1. – С. 156–163.
4. Скоков С.О. Еколого-економічне регулювання процесів ресурсозбереження : дис. ... к. е. н. : спец. 08.08.01 / С.О. Скоков, 2002. – 215 с.
5. Балашова Р.І. Оцінка ефективності діяльності підприємств нових форм господарювання на основі показників ресурсозбереження : автореф. дис. ... к. е. н. : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Р.І. Балашова // НАН України, Інститут економіки промисловості. – Д., 1999. – 24 с.
6. Дорогунцов С.І. Розміщення продуктивних сил України : [навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц.] / С.І. Дорогунцов, Ю.І. Пітюренко, Я.Б. Олійник [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2000. – 364 с.
7. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник : у 2-х т. / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій. – Львів : Світ, 2005. – Т. 1. – 616 с.
8. Райберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – М. : ИНФРА. – 1996. – 496 с.
9. Іфтемічук В.С. Генеза ринкової економіки (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка, економічний аналіз, економіка підприємства, менеджмент, маркетинг, фінанси, банки, інвестиції, біржова діяльність) : терміни, поняття, персоналії / В.С. Іфтемічук [та ін.] ; за наук. ред. Г.І. Башнянина і В.С. Іфтемічука. – К. : Магнолія плюс, 2004. – 688 с.
10. Сотник І.М. Еколого-економічні механізми управління інноваційним ресурсозбереженням в машинобудуванні : [монографія] / І.М. Сотник, Ю.О. Мазін. – Суми : Університетська книга, 2007. – 274 с.
11. Клименко С.М., Дуброва О.С. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків : [навч. посіб.] / С.М. Клименко, О.С. Дуброва. – К. : КНЕУ, 2005. – 252 с.

Анотация. Стаття посвящена дослідженню процесу обґрунтування господарських рішень по управлінню ресурсозбереженням на підприємствах горнодобуваючої промисловості України. Доказано, що введення ресурсозбереження на підприємствах горнодобуваючої промисловості України потребує значительного уваги. Розглянуті підходи до визначення сутності поняття «ресурсозбереження». Виявлені основні напрямки управління ресурсозбереженням на горнодобуваючих підприємствах. Досліджено процес обґрунтування рішень по управлінню ресурсозбереженням. Розглянуті види ефективності і критерії обґрунтування господарських рішень, які їм відповідають.

Ключевые слова: управління, ресурсозбереження, господарські рішення, ефективність, критерій.

Summary. The article deals with the study of economic decisions on resource saving management at the enterprises of the mining industry in Ukraine. It is proved that the introduction of resource companies in the mining industry in Ukraine requires considerable attention. The approaches to defining the essence of the term «resource saving» were reviewed. The basic management directions of resource saving in mining industry were identified. The process of decisions justification on the management resource was investigated. The types of efficiency and criteria to justify business decisions that correspond to them were considered

Key words: management, resource conservation, economic decisions, efficiency, criterion.